

Dvojitý výročí v českém soudním lékařství

Nečas P.¹, Hejna P.²

¹ Ústav jazyků LF UK, Hradec Králové

² Ústav soudního lékařství LF UK a FN, Hradec Králové

SOUHRN

Autoři připomínají sté výročí vydání Slavíkovy monografie *Soudní lékařství pro mediky a právníky* a sté dvacáté páté výročí provedení první české soudní pitvy. Představují autora V. Slavíka s poukazem na jeho kvality odborné i osobní. Referují o koncepci monografie a zamýšlejí se nad aktuálností autorových výkladů a nad tradicí českého soudního lékařství.

Klíčová slova: soudní lékařství – historie českého soudního lékařství – učebnice soudního lékařství

Two anniversaries in Czech forensic medicine

SUMMARY

The authors commemorate the 100th anniversary of the publication of Slavík's textbook *Forensic Pathology for Medical and Legal Students* and the 125th anniversary of the 1st Czech forensic autopsy. They introduce professor V. Slavík and describe his personal qualities and expertise. The content of the textbook is described. The topicality of Slavík's explanations and the tradition of Czech forensic pathology are discussed.

Key words: forensic pathology – history of Czech forensic pathology – textbooks of forensic pathology

Soud Lek 2012; 57(4): 78–80

Letos uplynulo 100 let od prvního vydání učebnice *Soudní lékařství pro mediky a právníky*¹ (1) od soudního lékaře profesora Vladimíra Slavíka a 125 let od první soudní pitvy provedené na českém ústavu soudního lékařství.²

Pokládáme za vhodné tato výročí připomenout a stručně přiblížit koncepci zmíněné knihy.

AUTOR

Profesor soudního lékařství Vladimír Slavík (1866–1933) byl dlouholetým přednostou pražského ústavu soudního lékařství. Byl žákem profesora soudního lékařství Josefa Reinsberga. Už za studií působil na jeho pražském ústavu jako demonstrátor, později jako asistent. V roce 1897 byl habilitován docentem pro obor soudního lékařství (habilitační přednáška pojednávala o adipocire), v ro-

ce 1903 byl jmenován mimořádným profesorem a v roce 1908 byl ustanoven řádným profesorem pro obor soudní lékařství. Po odchodu prof. Reinsberga do penze se stal přednostou Ústavu pro soudní lékařství, v této funkci setrval až do konce života v roce 1933.

V letech 1910/11 a 1916/17 byl prof. Slavík děkanem lékařské fakulty a v letech 1928/29 rektorem Univerzity Karlovy.

Je autorem několika set původních odborných prací zabývajících se různou soudnělékařskou problematikou: věnoval se kupř. otrávám (monografie *Soudně lékařská diagnostika otrav* z roku 1909, *O otravě plynem uhelným* z roku 1902) či náhlým úmrtím (*Aetiologie náhlého úmrtí a jeho soudně lékařská důležitost* z roku 1902).

Kromě vědecké práce a klinické praxe byla rozsáhlá jeho činnost pedagogická. Jeho přednášky nejen pro studenty lékařské fakulty (též pro právníky a různé spolky) byly velmi oblíbené pro svou názornost, stručnost a poutavost výkladu. Slavík neměl rád pravděpodobnosti a možnosti, jeho posudky byly vždy jasné, přesné a vědecky odůvodněné; jeho heslem bylo, že vše musí být dokazatelné, jinak to nemá pro posudek význam.³ Výmluvný je citát „bystrý obducent však nikdy nepřichází v rozpaky a nenapíše na úmrtí lístek: mors e causa ignota, jako se již častěji stalo“. Prof. Slavík dbal vždy na to, aby se se zemřelými zacházelo s patřičnou úctou, ostře kritizoval nemístné poznámky.

Prof. Slavík byl vnímán jako člověk laskavý, zajímavý se o životy svých podřízených na ústavu, pomáhal jim a radoval se spolu s nimi z jejich úspěchů. Kromě toho byl znám jako podporova-

✉ Adresa pro korespondenci

PhDr. Pavel Nečas, Ph.D.

Ústav jazyků LF UK v Hradci Králové

Šimkova 870, 500 38 Hradec Králové 1

tel.: 495 816 450

e-mail: necasp@lfhk.cuni.cz

¹ Plný název knihy je *Soudní lékařství pro mediky a právníky, vzhledem k trestnímu i občanskému řízení s výnosy různých soudních instancí s praktickými případy a pokyny sestavil MUDr. Vladimír Slavík, c.k. řádný professor soudního lékařství na českém vysokém učení Karlo-Ferdinandově v Praze*. Knihu vydalo nakladatelství Bursík & Kohout v Praze v roce 1912.

² První soudní pitva na českém soudním lékařství proběhla 3. listopadu 1887, kdy „po značných obtížích“ (1) bylo dodáno tělo zemřelého k pitvě; do té doby probíhaly soudní pitvy na ústavu německém; zdravotní pitvy na českém soudním lékařství se začaly provádět roku 1884 (2,3).

³ Tato zásada prof. Slavíka je užitečným mottem pro klinickou i znaleckou činnost v soudním lékařství do dnešních dob.

tel nemajetných studentů, chudých lidí a kupř. výrazně finančně přispíval na opravy kostelů (2–8).

KNIHA SOUDNÍ LÉKAŘSTVÍ PRO MEDIKY A PRÁVNÍKY

Kniha o rozsahu 377 stran (vyšla celkem třikrát), autorem v úvodu označená jako *knížka*, je koncipována jako prozatímní učebnice soudního lékařství, která má být nahrazena dalším vydáním rozsáhlé učebnice Reinsbergovy. Autor ji vyhotovil na vyžádání lékařů a právníků, aby měli k dispozici praktickou příručku bez teoretických pojednání, zejména bez přesahů k výkladům jiných oborů. Při uspořádání knihy autor vycházel ze třídění témat ve „velkých knihách o soudním lékařství“.

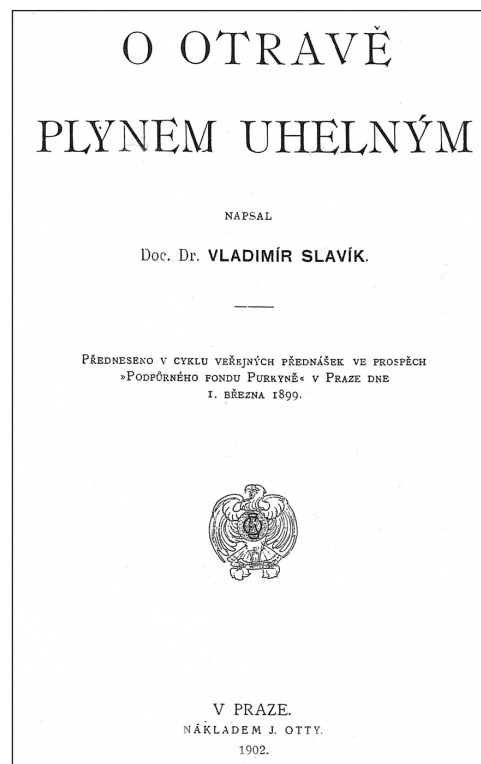
Autor v dedikaci studentům lékařství a práv komentuje neodpovídající postavení soudního lékařství: „...neboť soudní medicíně se nedostává dosud takového ocenění, jakého plným právem zasluhuje“.

V první části knihy označené jako *Část všeobecná*, rozděluje se do šesti kapitol, autor popisuje právní a finanční aspekty oboru, včetně rozboru, co lékaři má nebo nemá být v návaznosti na platné zákony proplaceno (kupř. kdy má lékař právo na úhradu rukavic a dezinfekce, úhrada 6 korun za lékařovu přítomnost při popravách atd.). Dále se rozebírají témata lékař jako znalec, soudní líčení, druhy pitev a jejich nařizování vyšetřovacími orgány, nechybí ani podrobný popis pitevního postupu (srov. popisy uváděné v pracích Kopečného (9) či Šiklových (10)).

Druhá část nazvaná *Část zvláštní*, rozděluje se do devíti kapitol, představuje již jednotlivá soudnělékařská témata. Některá z nich ve víceméně nezměněné podobě tvoří jádro oboru doposud (a těžko kdy tvořit přestanou), jiná rámec oboru již opustila (případně v současnosti nezaujímají tak významné postavení). Do druhé skupiny patří bezesporu problematika impotence a hermafroditismu, obecně pak řada dalších klinických témat, která v dnešní době náležejí spíše do odbornosti soudních znalců z jiných odvětví, zejména psychiatrie, sexuologie, gynekologie a porodnictví.

Autor věnuje velkou pozornost tehdy aktuální otázce (11) nelegálních potratů, kdy mnohdy docházelo ke smrti těhotné; podrobně jsou popisovány jednotlivé nezákonné postupy a abortiva (kupř. fosfor) a jejich vliv na zdraví ženy. Dále se probírají tyto okruhy: typy ran, posmrtné změny, vyšetřování krve, vlasů a chlupů, otravy, typy dušení, popálení, podchlazení, zasažení elektrickým proudem a bleskem, smrt vyhladověním, nesprávnou léčbou, vražda dítěte, stanovení identity, náhlá úmrtí. Mezi těmito tématy nalézáme praktickou kapitolu o vlivu zranění na pracovně-právní poměry zaměstnance (následky poranění, určování bolestného, ztráta výdělečnosti, uzavírání úrazových pojistek), vše doloženo odkazy na příslušné zákony.

Dále nalézáme kapitolu popisující duševní stavy. Autor podrobně popisuje způsob vyšetřování duševního stavu pachatele a přeživší oběti; zabývá se rodinnou zátěží, simulacemi, trestní zodpovědností mladistvých, duševně zaostalých, žen po porodu, rozčleněním psychických poruch včetně sexuálních deviací. V této kapitole z dnešního pohledu Slavík vystupuje spíše jako soudní znalec z odvětví psychiatrie.⁴ Zajímavá je Slavíkem formulovaná kritika poměrů, že nejsou dostatečně odděleni plně trestně zodpovědní zločinci od psychopatických jedinců se sníženou trestní zodpovědností: „Ústavů těch dosud není a tak hned nebude, vždyť není ani při všeobecné nemocnici, ani jinde oddělení pro nemoci nervové

Obr. 1

a duševní, ale jest jediný blázeň a trestnice; tam se dává vše, co se tam dáti může“ (1).

Dnešního čtenáře zaujme pozornost věnovaná otravám: výklad dobře ozřejmuje dostupnost jednotlivých jedů a jejich „oblíbenost“ mezi (sebe)vrahy; zatímco výklad otrav alkoholem je stručný, četným otravám fosforem (který je někdy užit jako abortivum) je věnováno prostoru hodné s poukazem, že tyto otravy budou vzácností, až bude zakázána výroba fosforových sirek.

Velmi cenné jsou tabulky zachycující počty pitvaných případů sebevražd, vražd a zabití (neúmyslné ublížení na zdraví s následkem smrti) včetně bližší specifikace působícího smrtícího mechanismu. Kupř. na 1 604 sebevražd (1884–1910) pitvaných na pražském soudním lékařství připadá 417 otrav (z toho bezkonkurenčně nejvíce fosforem, a to 285), 374 zastřelení a až na třetím místě je sebevražda oběšením (335 případů). Oproti tomu vraždám domínuje zastřelení a ubodání.

Výklady v knize jsou podrobně ilustrovány kazuistikami a 128 vyobrazeními; autor v legendách k obrázkům uvádí plná křestní jména a iniciálu příjmení oběti, popř. pachatele, její věk, povolání, datum nálezu, čísla pitevního protokolu, někdy i rozsudek nad pachatelem. V popiskách obrázků některých případů se dokonce objevují popisná čísla bytů a domů, ve kterých bylo tělo zemřelé osoby objeveno. Najdeme též úryvky z dopisu na rozloučenou.

Kniha obsahuje ukázky, jak psát pitevní nálezy, které svým rozsahem a úrovní nadčasově odpovídají i dnešním nárokům.⁵ Charakteristický je důraz na názornost, praktičnost a srozumitelnost⁶ výkladů i pro poučeného laika – nelékaře, zejména pro právníky. Nechybí tedy upozorňování, na co vše je nutno dát při pitvě po-

⁴ Forenzní psychiatrie je dosud integrální součástí oboru soudní lékařství v některých evropských zemích, např. v Německu ve Švýcarsku (12).

⁵ Je zajímavé srovnat, jakým vývojem prošla struktura zápisu pitevních nálezů – a jak málo se změnila, což lze chápat jako důkaz, že je současná podoba vyhovující, srov. práce Šiklovy (10), Tesařovy (13) či Kopečného (9).

⁶ Autor se vyhýbá přemíře cizích termínů, čehož důvod i sám ozřejmuje, a užívá dnes ne zcela známé české anatomické názvy jako *cévy břevnové*, *kost kolková*.

zor, co nepřehlédnout, jakými morfologickými nálezy se nenechat zmást atd. Dnešního čtenáře zaujme, že kniha je psána celkom osobne a že je z ní cítiť autorovo silné vnútorné zaujetí oborom.

Zaujímavá jsou autora upozornění na nutnost přítomnosti třetí osoby při vyšetření per vaginam a na ostražitosť před vyděračským udáním z pederastie (dobový termín pro tehdy trestnou homosexualitu) kvůli vyšetřování prostaty per rectum.

Kniha zmiňuje dobová zařízení, která běžně způsobovala smrtelná zranění (např. výbuch parního stroje). Je to doklad toho, že se soudní lékařství v návaznosti na technický rozvoj stále setkává s novými modifikacemi základních typů zranění, zatímco jiné typy zmizely nebo se staly velmi vzácné (např. otravy fosforem, anorganickými kyselinami, těžkými kovy, kriminální potraty, popravy). Soudní lékařství je tak disciplínou, která má svůj neměnný základ,

ale která zároveň musí pružně reagovat na vedlejší efekty výdobytků moderní civilizace (např. doprava, nukleární rizika, aplikace nových vyšetřovacích metod) a na identifikaci a výrobu nových toxických látek.

Slavíkova monografie je dobrým dokladem toho, že české soudní lékařství má pevné základy, svébytnou tradici a že je s hrdostí nač navazovat.

PODĚKOVÁNÍ

Autoři děkují paní doc. PhDr. L. Hlaváčkové, CSc., z Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. lékařské fakulty UK v Praze za odbornou pomoc při přípravě textu.

LITERATURA

1. Slavík V. Soudní lékařství pro mediky a právníky. Bursík & Kohout: Praha; 1912.
2. Tesar J. Soudní lékařství. Avicenum: Praha; 1985: 14.
3. Tesar J. Vývoj našeho soudního lékařství. *Práce z dějin přírodních věd* 15, 2. svazek (Věda v Československu 1945–1960). Praha; 1982.
4. Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939. díl II. Univerzita Karlova: Praha; 1993: 284–285.
5. Čuba J. Prof. MUDr. Vladimír Slavík. *Praktický lékař* 1933; 13(18): 535.
6. Hájek F. Prof. Vladimír Slavík šedesátníkem. *Časopis lékařů českých* 1926; 65: 1169–1172.
7. Hájek F. Prof. Vladimír Slavík zemřel. *Časopis lékařů českých* 1933; 71: 1109–1112.
8. Havránek J. (ed.) Dějiny Univerzity Karlovy III (1802–1918). Karolinum: Praha; 1997: 246.
9. Kopečný J. Návod k patologicko-anatomickým pitvěním cvičením. Univerzita Karlova: Praha; 1973.
10. Šíkl H. Pathologicko-anatomická pitvění technika a základy diagnostiky. Státní zdravotnické nakladatelství: Praha; 1957.
11. Vorel F. (ed.) Soudní lékařství. Grada: Praha; 1999: 324.
12. Madea B. Praxis Rechtsmedizin. Springer Verlag: Berlin; 2007.
13. Tesar J. Sbírka základních posudků z oboru soudního lékařství. Univerzita Karlova: Praha; 1971.

ZPRÁVA Z KONFERENCE

21st International Meeting on Forensic Medicine Alpe – Adria – Pannonia

Bratislavskí organizátori minuloročného mítingu odovzdali štafetu do Sarajeva, kde sa v dňoch 30. mája až 2. júna 2012 konal 21st International Meeting on Forensic Medicine Alpe – Adria – Pannonia. Samotné Sarajevo, ako aj celá krajina Bosna a Hercegovina, boli v minulosti ťažko skúšané vojnovými útrapami. Ich následky a stopy sú dodnes viditeľné na každom kroku, a preto nie je prekvapením, že hlavná téma mítingu sa niesla v znení „Examination – Identification – Exhumation“.

Na druhý deň po registrácii a „Welcome cocktail“ začal odborný program úvodným blokom zameraným na hlavnú tému podujatia. Veľkou ctou bolo zaradenie dvoch slovenských príspevkov z Bratislavy a z Nitry, ktoré ukázali iný uhol pohľadu na základnú problematiku a síce exhumáciu a identifikáciu v mierových podmienkach. Podobnými príspevkami boli aj prezentácie z Holandska, Albánska a Poľska ako evidentné protiklady prezentácií z Bosny a Hercegoviny, Chorvátska a Slovinska, kde išlo, ako sme v posledných rokoch neustále svedkami, o identifikáciu obetí občianskej vojny. Po bloku venovanom súdnolekárskej praxi a súdnolekárskej toxikológii nasledoval ďalší blok venovaný hlavnej téme.

Popoludní mali účastníci podujatia možnosť detailnejšie sa oboznámiť s nedávnou históriou mesta a navštíviť najvýznamnejšie miesto domáceho odboja – 800 metrov dlhý tunel, cez ktorý počas 1000 dňovej okupácie srbskými vojskami boli do okupovanej zóny transportované osoby, potraviny a vojenská pomoc. Opakovane nim prešli aj významní vládni činitelia a predstavitelia štátu. Po prehliadke a výklade boli účastníci vyvezení na miesto vyhladky na podstatnú časť metropoly a následne bola pripravená večera v historickom centre, moslimskej časti, kde čevapčiči a iné produkty z mletého mäsa sa zapíjali jogurtom.

Na druhý deň paralelne s prednáškovými blokmi venovanými súdnolekárskej problematike a hlavnej téme sa na pôde usporiadajúceho Inštitútu konal antropologický workshop, hodnotený zúčastnenými vysoko pozitívne.

Popoludní sa konalo sympóziu International Committee of the Red Cross a „Round table discussion“ za účasti expertov z krajín bývalej Juhoslávie. Záver dňa patril prezentácii posterov.

„Gala dinner“ v reštaurácii „Aleja Ambasadora“ nie veľmi vzdialenej od miesta konania mítingu sa vďaka programu, na ktorom sa podieľali aj samotní účastníci, predĺžila až do skorých ranných hodín.

Záverečné dopoludňajšie bloky posledného dňa patrili zasadnutiu International Commission on Missing Persons.

V rámci odborného programu bolo prezentovaných 71 príspevkov, z toho 48 prednášok a 23 posterov. Najviac prezentácií bolo z Talianska (11), 9 bolo z Chorvátska, po 7 z Bosny a Hercegoviny a Maďarska, 5 z Albánska, po 4 z Macedónska a Slovenska, po 3 z Kosova, Poľska, Slovinska a Srbska, po 2 z Čiernej hory, Nemecka a Veľkej Británie a po 1 z Bulharska, Holandska, Portugalska, Spojených štátov amerických, Španielska a Turecka. V rámci sympózia Medzinárodného Červeného kríža odzneli 4 prezentácie z Argentíny, Kosova, Spojených štátov amerických a Veľkej Británie. V sekcii Medzinárodnej komisie pre nezvestné osoby bolo prezentovaných 10 príspevkov, všetky z Bosny a Hercegoviny.

Uvedená problematika dodnes rezonuje s rôznou intenzitou vo všetkých krajinách bývalej Juhoslávie. V samotnej Bosne a Hercegovine je dodnes nezvestných približne 1200 osôb. Na identifikáciách obetí z masových hrobov pracujú tímy zložené z expertov z rôznych krajín. O náročnosti tejto práce svedčí aj skutočnosť, že stovky identifikácií boli expertmi z krajín západnej Európy nesprávne vykonané.

Organizátori 22nd International Meeting on Forensic Medicine Alpe – Adria – Pannonia budú poľskí kolegovia v Krakove v dňoch 5. – 8. júna 2013.

Jozef Šidlo, Bratislava